

mely azonban sehogysem látszik előttünk igazolhatónak, annál kevésbé mert a czikkíró saját magával is ellenkezésbe jut benne. Azt mondja ugyanis, hogy a királyi udvarban az énekmondók csak akkor honosodtak meg, mikor a hozzánk házasodó (!) herczegnők és kíséreteik a nyugati lovagvilág kedvteléseit ott meghonosították. Egy lappal hátrább pedig így szól: »A regések állapota régi hagyomány lehetett, mert már egy 1219-iki oklevélben találunk egy Regus nevű tekintélyes udvari hivatalnokot. Sőt alig tévedünk, ha a regösöket egyenesen énekmondóink azon rendjének tartjuk, a kik nevök után ítélve, már ősidóktól fogva a nemzeti hagyomány hivatásszerű őrzői voltak.« Vajjon feltehető-e, hogy a »nemzeti hagyomány hivatásszerű őrzői« csak, mint Sebestyén Gy. állítja az osztrák spielmannok és minnesängerek példája után juthattak be a királyi udvarhoz? Az akkori viszonyt az udvar élete és a nemzeti élet közt, úgy látszik, a szerző egészen a mai viszonyok szemüvegén nézi: akárcsak Anonymus, kiről pedig kiemeli, hogy midőn Árpádnak Etelvárába bevonulását leírja, »e képet, mint minden képét, saját kora viszonyai után rajzolta.«

KORDA ÍMRE.

AD VOCEM.

Szabács viadala. Balassa József az idei Nyőr 32. lapján a régi vers egyik sorának olvasásában hibát talál. A sor így hangzik: *És Szabácsvár tájott hoztata számán*; pedig az eredeti kéziratban ez áll: *Es Sabach vartayath hoztata zaman*. B. szerint semmi okunk sincs a világosan egybeírt *vartayath* szót ketté választani, hisz így is megvan a világos értelme: *vártáját*. Igaza van Balassának, hogy a *várta* szónak magának megvolna értelme, de nincs, vagy nem volna ennek a sornak, a melyben előfordulását állítja. Hajók felvontatásáról, Szabács alá hozatásáról van szó s még e soron túl is, azoknak árokba vontatásáról beszél a vers. *Szabács vártájának számán hoztatása* — értelmetlen, közbe ékelt sor maradna. A *vártájath* nem egyedül való példa a szók összeírására; ilyenek a versben még ezek: *válagatotnép*, *vytéznpép*, *egheleth*, *Alybeg*, *hozzya tartónép*. — A mi azt illeti, hogy *Szabácsvár* sehol sem áll az egész költeményben: igaz; de az is igaz, hogy a kérdéses sor előtt a 6. sorban *Nandorfeyer várra*, a 2. sorban pedig *feyer várnúl* olvasható. Egy sor meg így hangzik: *Igy megadák Szabács erősségét*. Ezeknél fogva most is úgy vélekedem, hogy a szók összeírása vagy össze nem írása nem dönthet az értelem rovására.

Sitét. — — »azt is tudnunk kellene, valóban egykorú 1211-iki oklevél-e az idézet forrása, avagy egy 1211-iki oklevélnek csak későbbi másolata, a mit az ortografia kérdésében mindig figyelembe kell vennünk« — ezt írja Zolnai Gyula az idei Nyőr 35. lapján arra, hogy a *setét* szónak *setit* alakjára hivatkoztam e folyóirat múlt évi 118. lapján. — A mit itt tudnunk kellene, azt tudnunk lehetne, mert az Árpádkori új okmánytár I. kötete 124. lapjára hivatkoztam, a hol a *Setit* található,

Úgyde vagy nem tudhattam, vagy — ki tudja miért — ha tudtam is, elhallgathattam, hogy az idézet forrása eredeti oklevél-e vagy csak későbbi másolat? Annyival inkább rá kellett volna keresni, ha már egyszer muszájképen muszáj a szót száporítani. Az oklevél végén, a 126. lapon ezt jegyzi meg a kiadó, Wenzel Gusztáv: »Ezen, számos abban előforduló személy- és helyneveknél fogva igen érdekes okmányt, kiadta ugyan már Fejér (Cod. Dipl. VII. k. 5. r. 177. l.): de az ez által használt másolat épen e tekintetben tetemes hibákkal telve lévén, azt az eredetiből javítva újra közzé tenni látszott szükségesnek. Az eredeti és annak egy 1399-ki nádori átirata (l. Fejér, Cod. Dipl. X. k. 2. r. 707. l.) őriztetik a sz.-mártoni főapátság levéltárában.« Van tehát eredeti és van későbbi átirat is, válogathatunk benne, mint juhász a pergőben.

Hogy a fejlődés menete a *sötét* szó összes változatai közt hogyan képzelendő az én véleményem szerint? erre nézve igaz, hogy nem tettem kijelentést, mert mivelhogy kijelentéseket teljességgel nem is szoktam tenni. Különb, az én véleményem szerint, nyelvtörténeti fejlődés sehogyan sem képzelendő, hanem adatokkal és tényekkel bizonyítandó. Ezek az adatok és tények ma még nem a *sítét*, *silit* javára vallanak. A vogul, osztják, lap, finn, szürjén, mordvin hasonlatok mintha csak kerülnek az *i* hangot. A XVI. század előtt nem találunk *sítét*-et, 1526-ból való a legrégebb *sítét*-ünk a Kazinczy-codexben, a Nádasdy Tamásé 1558-ból. Hozzá tehetem ezekhez azt, hogy Calepinus magyarja, legalább az én példányom (1594) szerint, a *sötét*-et s minden iját-fiát *sítét*-nek írja. Ez is hadd járjon amazokkal, legalább hárman lesznek, a kik bizonyágot tesznek s idővel még csatlakozhatnak valamelyes, 1211 előtt kelt Árpád-kori oklevelek nagybecsű kincseihez, a melyek fényesen igazolhatják a *sítét* elsősülöttségét. Minthogy pedig Árpád-kori oklevél s kőnigsbergi töredék nem terem mindennap s minden bokorban, tétlenül várakozni pedig vajmi nehéz; addig talán nem lenne haszontalan időtöltés képzelhetőségeink kijelentgetése helyett kutatni az írva hagyott *sítét* íróinak s a ma is *sítét*-et *silit*-et mondó vidékeknek nyelvjárását; hátha ezekben a sügelyekben olyan szemogyító füvet találunk, a mely még a farkas sötétje ellen is hasznos lehet. Így p. o. a Nádasdy levelekben: *lilyen segítséggel az megvitelibe* (131. l.). — *igin* e. h. *igen* (29., 32., 35., 38. l.), — 134. lapon egyik sorban *filek*, a másikban *félelem*. 131. lapon *filek*, *filnik*, u. o. *redja* mellett *rijá* és *riánk*. 195. l. *elleyen* e. h. *illeyen*. 32., 38. l. *ede* e. h. *ide*. — *niha* e. h. *néha*. 77. l. *bit* e. h. *böjt*. — 130. l. *kit bizony nem is tírhetek kenvem esellen* — *ő kglme sem tírheti kenve esellen*. 121. l. *kezel* e. h. *közel*. 35. l. *kü hoztanak* e. h. *kihoztanak* és *ennek kövöle* e. h. *kivüle*. 126. l. *egészségéril*. 227. l. *eleitel fogva*. — Talán ne folytassuk. A *-ril*, meg a *-tel* máris a Scithiából kijüttekrel-t juttatja eszünkbe. Ugyan miért nem írt Majláth Istvánné-Nádasdy Anna asszonyom *ő nga eleitel-t* meg *egészségéril-t*? Bizonyosan azért, a miért Csáti Demeter uram *ő kglme* sem cselekedte azont.

Hátra van még a *kivél*! Hagyjuk el a szófia beszédet. A Nyőr megnádolt programja — dicséretére legyen mondva — respektálja

olvasóinak a nyelvérzékét. Bizzuk ezekre a kérdés eldöntését. A *kivel* mind a mai napig élő szó az ország jó nagy részében. Tegye fel a kérdést a legközelebbi számában, hogy: hol ejtik *kivel*-nek a *kivel*-t? Ki tudja, hátha meghúzta magát valahol a Nyíren vagy az Erdőháton az a vitatott *ős* hangzás? Ha megkerül, majd mellesthetjük; ha se híre se hamva, — azután is üthetjük bottal a nyomát.

Odahagyott Scythiának pedig szittyó-lepte laponyagjain addig is konstatálhatunk két dolgot. Az egyik az, hogy az *sc* igenis volt valamikor *sz* is, de nem az Érdy-codexben, aminthogy ezt még a Nyelvtörténeti Szótár sem fedezte fel, nem lévén vele kénytelen, rá sem lévén szorúlva s később sem találkozhatván (?) ezzel a szittyá nevezettel. A másik meg az, hogy még vitélő Nadasdy Márton uram is csak a scythá korszakban élhetett nem pedig a szittyá világban, a mikoron Anno 1530, sent lucia napja elewth, mynth nem yambor es mosshelek ember kelek, az Ákacz Pal aniath bess^{thie} kwrwanak **sythta**. (Szalay. Ág. Lev. tár. 6. 1.)

Szóló. Az idei Nyőr 41. lapján kérdezi valaki, hogy melyik van helyesen írva, a *szőlő*-e vagy a *szöllő*? A kérdés feltevésére különösebben a Nyelvtört. Szótár adott okot, a melyben a *szöllő* vezérszó alatt csupa *szőlő* idézet olvasható az 1217. évtől kezdve az 1732. év október 16-ig, a mikor gróf Károlyi Sándor *szöllőt* palántál. A kérdésre adott felelet olyanformán hangzik, mint a fülemüle-perbeli itélet. »Helyesnek helyes mind a két írás. A *szöllő* ejtés eredetibb, a mennyiben a megfelelő csuvas szóban (*širla* = bogyó l. Nyr. 11. 61.) *rl* mássalhangzó csoportot találunk s ebből a magyarban előbb hosszú *ll* fejlődött mint a *tarló*, *sarló*, *parlag*-ból *talló*, *salló*, *pallag*. A hosszú *ll*-es alaknak az egyszerű *l*-es ejtés úgy lépett a helyébe, mint pl. a régi *hallad*, *szallad* szókban, a melyeket ma *halad* és *szalad*-nak ejtünk.«

Ismét eredeti, *ős* ejtésről, »*ősibb* hangzás kivilágításáról« lévén szó, megemlítem, hogy a *szőlő*, *szőlős* szóknak egy *l*-es alakja nagy mennyiségben mutatható ki az oklevelekből s tudommal az 1217. éven túl egész az 1019-dik évig felkísérhető. A kazarokkal való érintkezés, elegyedés nagyon közel van arra nézve, hogy a *širla* az *ő* révükön jutott volna hozzánk; *i-á*-ja *e-ő*-vé, *rl*-je *ll*-é változott s majd *l*-lé kopott volna. Ilyesminek véghezmenetele talán ki sem telt volna egy másik 700 esztendőből, mint a mennyire szükség volt, hogy a *szőlő* megint *szöllő*-vé duzzadjon. De hogy ebből a mai *szőlő*-gázolásból, ha nem csurran legalább cseppenjen egy kis venerék, arra szükségképen megkívántatik, hogy annak a legelsőben 1730-ban pennára vett csuvas nyelvnek *bogyót* jelentő *širla* szava, 1400 esztendőn keresztül változatlanul *širla* lett légyen, holott magyar *bogyó* szavunkat Mélius Péter 1570 táján még *bugyó*-nak írta volt, a gyermek nyelv pedig ma is *bogya*-nak mondja. Azonban időszámításunk még e nélkül is hiányos, mert az mondatik a Nyőr által idézett helyen, hogy a *gyűrű*, *szérű* és *szőlő* kölcsönvétele azt bizonyítja, »hogy a török-magyar kölcsönvételek azon korára esnek a csuvas nyelvnek, midőn ebben a szókezdő *j*-nek

sziszegővé való változtatása már folyamatban volt — s csupán mai teljes kialakulását nem érte még el.“ — Nagy idő! szerencse, hogy szőlőről van szó, így hát mindenesetre Noé pátriárkha után kellett történnie. Tisztelet, annak a sokszor legorombított Nagy Szótárnak, mely a szőlő meghatározása által (»fürtösen termő *bogyó*-féle gyümölcs«) összehasonlító nyelvtudományunkat mindezekre rávezette. Az csak szaknemértő kérdés számba mehet, hogy az *ízum sírla* = *szőlő-bogyót* mondják-e a csuvasok, mikor a magyarok szőlőszemet mondanak? Különben igaza van annak a talán legelső magyar énekes színjáték költőjének (Czanyugának?), a ki azt írta, hogy

Szép munka a szőlőszedés,
Múltságához hasonló!

de ne siessünk a szürettel *sirla pismen polzan* = ha a bogyó nem ért meg, — a mint meg vagyon írva Reguly csuvas példamondatai közt, 583. szám alatt. (*Nyelvtud. Közl. II. 230.*)

Sz. Á.

